

Синій птах (детальний переказ)

Моріс Метерлінк

П'єса-феєрія на 6 дій

12 картин

Картина перша Хатина Дроворуба

Картина друга У Феї

Картина третя Країна спогадів

Картина четверта Палац Ночі

Картина п'ята Ліс

Картина шоста Перед завісою

Картина сьома Кладовище

Картина восьма Перед завісою, що зображує гарні хмари

Картина дев'ята Сади Блаженства

Картина десята Царство Майбутнього

Картина одинадцята Прощання

Картина дванадцята Пробудження

Дійові особи (у порядку їх виходу на сцену)

Мати Тіль Поліна

Тільтіль Рикетта

Мітіль Ніч

Фея Сон

Душі годинників Смерть

Хліб Примари

Вогонь Нежить

Пес Духи Темряви

Кішка Жахи

Вода Зорі

Молоко Дух Дуба

Цукор Дух Бука

Душа Світла Дух В'яза

Тато Тіль Дух Тополі

Бабуся Тіль Дух Сосни

Дідусь Тіль Дух Кипариса

П'єро Дух Липи

Робер Дух Каштана

Жан Дух Берези

Мадлена Дух Верби

П'єретта Дух Дубка

Кролик Ситі Блаженства

Дух Плюща Найситіше Блаженство

Кінь Рабині

Бик Великі Радощі

Віл Дитячі Блаженства

Корова Домашні Блаженства

Вовк Блакитні Діти

Баран Охоронці Дітей

Свиня Король Дев'яти Планет

Півень Час

Коза Сусідка Берленго

Осел Її онучка

Ведмідь

ДІЯ ПЕРША

Картина перша

Хатина Дроворуба

Сцена нагадує хатину Дроворуба, по-селянськи просту, проте не вбогу. Дотліваюче вогнище висвітлює шафу, діжу, годинник з гирями, умивальник та інше. Обабіч шафи сплять, згорнувшись клубочком, собака і кішка. Праворуч від дверей (вхідних), зачинених на міцний засув, дитячі ліжечка, в яких солодко сплять Тільтіль і Мітіль. Мати, помилувавшись ними й поправивши ковдру, потихеньку йде. Раптом лампа засвічується сама по собі й діти прокидаються й сідають на ліжечках. Вони згадують, що завтра Різдво, проте святковий дід цього разу їм нічого не принесе, бо мати сказала, що не встигла сходити за ним до міста. Крізь вікно вони бачать святкові вогні: до багатих дітей уже прийшло свято, горить вогнями ялинка. Підбігши до вікна, діти бачать крізь падаючий сніг, як під'їжджають карети з дітьми, які йдуть у дім, сповнений вогнями свята; іграшки, солодощі — ось що чекає на багатих дітей. Тільтіль і Мітіль дивуються, що діти ще не їдять смачних тістечок, які розставлені на столі, адже так важко втриматись, і Тільтіль серйозно пояснює сестрі, що чув, ніби ті діти не голодні, бо їдять, коли захочуть. Тільтіль і Мітіль починають гратися, ніби це їм роздають пиріжки (в кого більше), і уявляють, як це смачно, коли засув сам по собі відсувається і у двері заходить старенька у зеленій сукні й червоному чепці. Вона горбата, кульгава, одноока, ходить з костуром, однак видно, що це — Фея.

Вона питає, чи немає в них Співаючої Трави або Синього Птаха, все це потрібно для її хворої онучки — вона хвора, бо хоче бути щасливою. Діти зважають, що вона схожа на їхню сусідку пані Берленго, але стара сердиться й говорить, що вона — Фея Беримона і пропонує їм зараз же йти шукати Синього Птаха. Спитавши, що вони робили до її приходу, й дізнавшись, що діти гралися, ніби їдять пиріжки, вона здивувалася, що вони не заздрять багатим дітям, які ті пиріжки їдять насправді. Мітіль захоплено говорить, як гарно в багатих дітей, але Фея заперечує, що в них не гірше, тільки вони цього не бачать. Вона виймає маленьку зелену шапочку з алмазом на пряжці, який "повертає зір", — можна побачити і Минуле, і Майбутнє й багато іншого.

Вона надягає Тільтілю на голову зелену шапочку, повертає алмаз — і стара чарівниця постає молодою дівчиною, хатні предмети видаються іншими, з годинника вистрибують Душі Годинника у вигляді молодих дам — це "Годинник твого життя", — говорить Беримона. "Постало Царство Істини", предмети змінилися, кімната наповнилася дивними істотами: Душі Короваїв, Душа Цукру, Душа Молока і таке інше. Оживає Вода, Пес і Кішка починають говорити по-людськи, як і Хліб, Цукор, Душа Світла. Фея велить їти їм з дітьми.

ДІЯ ДРУГА

Картина друга

У Феї

Усі герої входять і зупиняються в передпокої Палацу Феї Беримони серед розкішних білих колон з мармуру із золотими та сріблястими капітелями. Вони щойно одяглися у чудові костюми, які кожен підбрав собі сам. Тим часом діти відвідують онуку Феї Беримони. Кішка збирає усіх і підбурює зробити все, аби діти не знайшли Синього Птаха, адже в кінці подорожі вони всі мають, за словами Феї, загинути, тож нехай краще загинуть діти. Пес обурений. Усі сваряться, коли з'являються діти разом з Феєю та Душею Світла, якій Фея Дає чарівну паличку і велить усім її слухатись; Хліб і Цукор годують дітей, і ті мають спершу відвідати своїх дідуся й бабусю. "Як же ми їх побачимо, коли вони померли?" — дивується Тільтіль. І Фея відповідає: "Якщо вони живуть у вашій пам'яті, виходить, не померли".

Картина третя

Країна спогадів

Діти опиняються під дубом серед суцільного молочно-білого туману, який скоро піднімається, і бачать своїх дідуся з бабусею біля хати, повитої плющем. Діти спостерігають, як вони ніби прокидаються й починають говорити між собою, що от-от до них мають завітати внуки, які ще живі, адже не випадково в стареньких з'явилися сили. І тут з-за дерева виходять Тільтіль і Мітіль. Усі зраділи. У розмові Дідусь Тіль говорить дітям, що треба обов'язково згадувати померлих, молитися за них: "Молитися — означає згадувати..." Дідусь показує їм старого дрозда, який, виявляється, геть синій, і Тільтіль просить дідуся й бабусю подарувати їм цього Синього Птаха. Ті радо погоджуються, і Тільтіль розміщує птаха у клітці. Потім вони зустрічаються з померлими братиками й сестричками, які вже більше не ростуть. Усі сідають вечеряти до супу з капустою та пирога зі сливами. Але час швидко спливає, і дітям треба йти — на них чекає Душа Світла. Туман густішає. Вони знову під дубом, але, поглянувши на птаха, переконуються: птах не синій, а чорний.

ДІЯ ТРЕТЯ

Картина четверта

Палац Ночі

До широкої пишної зали, оздобленої чорним мармуром і деревом входить Кішка, щоб заздалегідь повідомити Ніч про візит Тільтіля і Мітілі разом з друзями та про те, що вони вже знають: справжній Синій Птах — єдиний, хто витримує денне світло —

ховається серед Синіх Птахів Сновидіння. Кішка лякає Ніч, що вони всі загинуть, якщо дітям пощастить знайти Синього Птаха. Вони всі йдуть сюди, окрім Душі Світла, якій сюди не можна. Лестива підступна Кішка запобігливо говорить до дітей, які щойно увійшли, що вона попередила Ніч і та люб'язно їх прийме. Ніч не може не скоритися людині і тому віддає Тільтілю ключі від своїх дверей, попередивши, що це небезпечно і не варто цього робити. Справді, за різними дверима ховаються то Примари, то Жахи, то Хвороби, найбезневиннішою з яких є Нежить. За одними дверима знаходяться війни, вони страшні й дужі, так що всі разом ледве зуміли, навалившись на двері, зачинити їх. Так вони підходять до дверей, які Ніч особливо ретельно захищає, лякаючи дітей, що ще ніхто звідти не повертався. Біля дверей залишається лише Тільтіль, який відважився все ж таки відімкнути ті двері, та Пес, який не може покинути хазяїна — своє божество. Але саме за цими дверима були зірки, що сяяли вогнями, Нічні Аромати, Світляки й прозора Роса. А головне — за ними відкривався сад мрії і нічного світла, а в небі, пурхаючи з одного місячного променя на інший, літали численні сині птахи. Діти і Пес наловили їх багато і раділи, не чуючи, як Кішка і Ніч теж раділи, бо справжній Синій Птах був надто високо. Коли вони всі вийшли з Палацу Ночі, то перед Душею Світла не встигли навіть досхочу нахвалитися, як побачили, що всі птахи чорні й мертві. Душа Світла втішає: "Не плач, моя дитино... Того єдиного Синього Птаха, який витримує денне світло, ти ще не зловив... Та ми його відшукаємо".

Картина п'ята

Ліс

Ліс стоїть залитий місячним сяйвом. Старі дерева дрімають, коли входить Кішка, яка, вклонившись деревам; говорить, що оце зараз до них ідуть діти Дроворуба, їхнього найзапеклішого ворога, і час з ними поквитатися, бо вони хочуть знайти Синього Птаха, який знає Таємницю. Вона розповідає, що супутники дітей — Вогонь, Цукор, Вода і Хліб — на їхньому боці. От хіба що Хліб ненадійний! А за дітей лише Душа Світла й Пес, та вона намовила дітей утекти, поки Душа Світла спить. Тон Кішки одразу змінюється, щойно вона побачила Тільтіля, Мітіля і Пса. Кішка говорить, що попросила Кролика дати барабаном сигнал загальних зборів для всіх звірів. Пес їй заважає, і вона легко намовляє Тільтіля вдарити Пса. Мітіль захищає Пса і не дає його прогнати. Та надалі Кішка намовляє Тільтіля, щоб той дав прив'язати Пса Духові Плюща, а сама повертає чарівний алмаз на шапочці хлопця, і всі духи дерев і звірів оживають і стає очевидним їх вороже ставлення до людини. Дух Дуба — старий, сивий — говорить до Тільтіля: "Знаю, знаю: ти шукаєш Синього Птаха, тобто ти хочеш розгадати найвеличнішу таємницю Буття, Таємницю щастя, — розгадати для того, щоб Люди нас потім остаточно уярмили..." Він не зважає на слова хлопчика про допомогу внучці Феї Беримони й віддає наказ знищити дітей. І горе було б їм, якби не вірний Пес, який вирвався від Плюща й кинувся захищати дітей з усією відчайдушністю любові, та ще й у Тільтіля виявився ніж. Але й це б не допомогло, якби вчасно не нагодилася Душа Світла. Вона сказала, що слід було тільки повернути алмаз на шапочці — і все б зникло. А ще сказала такі слова: "Тепер ти розумієш, що в цьому світі Людина — одна супроти

всіх..." Кішка, з'явившись, як завжди бреше, що й вона постраждала, і їй вірять усі, окрім Пса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Картина шоста

Перед завісою

Входять Тільтіль, Мітіль, Душа Світла та Пес, Кішка, Хліб, Цукор, Вода, Вогонь і Молоко. Душа Світла сповіщає дітей про те, що вона отримала записку від Феї і та велить побувати їм опівночі на кладовищі, аби поспитати мерців про Синього Птаха. Йти туди вони мають самі.

Картина сьома

Кладовище

Ніч. У місячному сяйві сільське кладовище. Мітіль розпитує Тільтіля про мерців і дуже боїться й благає його не повертати алмаза. Їхні уявлення про неживих просякнуті жахом. Але коли Тільтіль повернув алмаз, розсунулися плити й могили й звідти повільно піднялися цілі снопи квітів. Кладовище поступово перетворилося на дивний сад. Розпускаються квіти, у гіллі шелестить вітер, гудуть бджоли, прокидаються пташки, виспівуючи гімни Сонцю і Життю. Мітіль нишпорить у траві, дивуючись, де ж мертві. "Мертвих нема..." — відповідає Тільтіль.

Картина восьма

Перед завісою, що зображує гарні хмари

Усі герої зібралися разом, і Душа Світла говорить, що сьогодні їй ніби осяйнуло: "Ми зараз стоїмо біля входу в Чарівні Сади, де під наглядом Долі мешкають усі земні радощі й блаженства..." Їх відділяє від печери Нещасть тоненький серпанок, отож слід бути обережними. Пес, Хліб і Цукор мають іти з дітьми, інші залишаться. Кішка може чинити як схоче (вона погоджується піти, аби навідати найменших своїх друзів Нещасть, які мешкають поряд з Блаженствами). А сама Душа Світла закутується щільно в накидку, щоб піти з ними, бо "на світі є багато Блаженств боягузливих і нещасних", вони можуть її злякатися.

Картина дев'ята

Сади Блаженства

Герої входять до зали, убранство якої нагадує мистецтво художників венеціанського і фламандського Відродження. Посередині важкий розкішний стіл з дивовижними наїдками, за яким їдять Найситіші Земні Блаженства — величезні, важкі, одягнені в оксамит і парчу. Душа Світла говорить, що, можливо, Синій Птах і залітав до них на хвилинку, та це малоймовірно. Помітивши гостей, Блаженства хочуть запросити їх до столу, Душа Світла попереджає, що не можна погоджуватися, бо забудуть, за чим прийшли. Їх зустрічає Найситіше з Блаженств — Блаженство Бути Багатим й представляє своїх родичів: Блаженство Бути Власником, Блаженство Втомленого Честолюбства, Блаженство Пити, Коли Вже Не Відчуваєш Спраги і Блаженство Їсти, Коли Вже Не Відчуваєш Голоду, Блаженство Нікого Не Знати — глухе, як стіна, Блаженство Нікого Не Розуміти, Блаженство Нічого Не Робити, Блаженство Спати

Більше, Ніж Потрібно. На питання Тільтіля, чи не бачили вони Синього Птаха, йому відповідають, що той не їстівний, отож і не цікавить їх. Тим часом менші блаженства вже затягли до столу Пса, Хліб і Цукор, і скільки б Тільтіль не гукав їх, навіть Пес не слухався. Ситі Блаженства почали силоміць тягти до столу й інших. Душа Світла звеліла Тільтілю повернути алмаз, і одразу все змінилося: замість Пишного бенкетного залу відкрився "тихий сад бездумного, погідного спокою", а самі Блаженства "зморщуються, ніби проколоті міхурі", мружаться від незвичного для них світла й, побачивши одне одного у своєму справжньому вигляді, бридкі й жалюгідні, тікають до Печери Нещасть, де вже чекають на них лайка, погрози й прокляття. Тільтіль, оглядаючи сад, питає, де вони є, і Душа Світла відповідає: "Усі ми на тому ж місці, змінилося лише твоє сприйняття речей". І невдовзі до них наближаються Блаженства, що не бояться світла, — Блаженство Бути Здоровим, Блаженство Дихати Повітрям, Блаженство Любити Батьків — усі вони мешкають у кожному домі, тільки їх не помічають, як і багатьох інших. Аж ось до них прямують і Великі Радощі. Вони чомусь не сміються. Блаженство Бути Здоровим, представляючи їх, зазначає, що Велика Радість Бути Справедливим посміхається завжди, коли порушена справедливість відновлюється, але це буває не часто. За нею Радість Бути Добрим, її так і тягне до нещасть — втішати. А там ще Радість Завершеної Праці, Радість Розуміти, ледве видно Велику Радість Любити, адже вона відкривається повністю лише дорослим. Коли до них підходить Радість Материнської Любові, Тільтіль і Мітіль впізнають у ній риси своєї матері, тільки вона тут гарніша й молодша. І Материнська Любов говорить, що молодшає від кожної посмішки дитини, вдома цього не видно, але це так. Дивуючись на її багату сукню, Тільтіль питає, де ж вона те багатство ховала, і та говорить: "...вона завжди на мені. Всі матері багаті, якщо вони люблять своїх дітей... Немає ні бідних матерів, ні некрасивих, ні старих..." А коли вони сумують, то варто їм поцілувати дитину чи відчуті її цілунок, як сльози їх перетворюються на зірки. Треба лише бути уважними до матерів і завжди бачити їх очима Любові. Вона дякує Душі Світла за добре ставлення до її дітей, і всі вони тепло зі сльозами на очах прощаються з Душею Світла.

ДІЯ П'ЯТА

Картина десята

Царство Майбутнього

У неосяжних залах Блакитного Палацу діти чекають на своє народження. Безкінечні ряди сапфірових колон підтримують бірюзове склепіння. Діти, одягнені в довгий блакитний одяг, займаються кожен своєю справою. Сюди можна зайти лише дітям і Душі Світла. Мітіль говорить, що вже тут вони обов'язково знайдуть Синього Птаха, тут же все блакитне. Тільтіль розмовляє з однією Дитиною й говорить, що народжуватися добре й цікаво і що найкращі люди на землі — це матері, а ще бабусі. От тільки шкода, що вони вмирають. І від цього в Тільтіля на очах з'являються сльози, схожі на перли. А Дитина розповідає, що має народитися через двадцять років і винайти Машину Щастя. Тут кожен збирається йти на Землю зі своїми винаходами,

уміннями, талантами і... злочинами. Серед них і той, хто має створити Всезагальну Конфедерацію Планет Сонячної Системи, і той, хто має знищити на Землі Несправедливість, і той, хто повинен перемогти Смерть. Із порожніми руками на Землю не пускають — біля дверей стоїть сивий дідуган на ім'я Час. Одна Дитина говорить, що буде їхнім братиком, однак несе вона з собою аж три хвороби, отож скоро й піде від них — це від неї не залежить. Аж тут Час відчиняє двері для тих, кому належить народитися, він невмолимий, з ним неможливо домовитися, і тому розлучає двох закоханих, які знають, що розминуться на Землі і вже ніколи не побачаться. Діти сідають на корабель, якір піднято, вітрила несуть їх удадь. І тут Час побачив Тільтіля, Мітіля і Душу Світла, він розгнівано кричить, і Тільтілю велить повернути алмаз, аби Час їх не помітив. Під покривалом у Душі Світла заховано Синього Птаха.

ДІЯ ШОСТА

Картина одинадцята

Прощання

На світанку усі герої опинилися перед хвірткою у стіні і не одразу впізнали власну домівку, звідки вони пішли рік тому. Їм не терпиться побігти до матері, але Душа Світла говорить, що треба зачекати. Скоро прийде Фея поспитати про Синього Птаха, а його нема. "Мабуть, Синій Птах або зовсім не існує, або змінює колір, як тільки його заточують у клітку..." Вона пропонує Воді, Вогню, Хлібу, Молоку й Цукру прощатися з братом і сестрою, бо скоро вони не зможуть говорити. Усі зворушено прощаються, але немає ніде Пса Тіло і Кішки Тілетти. Аж ось чути її голос, либонь її хтось мучить. Виявляється, Тіло вирішив її покарати за зло й підступність, проте хитра Кішка знову брехнею змушує себе пожаліти, прощаючись, говорить дітям: "Я люблю вас обох стільки, скільки ви того заслуговуєте..." Пес гаряче любить дітей і ладен зробити для них будь-що, навіть навчитися "читати, писати, тратив доміно!.." Але час прощання настав, і хвіртка відчиняється.

Картина дванадцята

Пробудження

У тих самих декораціях, що і в першій дії, все і всі на своїх місцях. Діти сплять у ліжечках, коли заходить їх розбудити Мати Тіль. Тільтіль дивиться на Матір, як на диво, й ніжно цілує її. Він дивується, чи була його подорож, бо мати каже, що він увесь час був удома, з кімнати не виходячи, спав. Тільтіль радісно обіймає її й говорить, що тут вона ще прекрасніша, ніж у Садах Блаженства, що він її любить таку, як є. Мати гадає, що діти захворіли, й гукає батька, та той їх не вважає за хворих. У цей час заходить сусідка пані Берленго, яку діти називають Феєю Беримоною, й говорять їй, що не зайшли Синього Птаха. Дорослі нічого не можуть зрозуміти. Коли мова зайшла про онучку сусідки, та сказала, що вона б хотіла мати Птаха Тільтіля. І хлопчик згадує про клітку зі своїм птахом, а коли дістає її, то бачить, що його горлиця, яка була зовсім іншою, тепер синя. Ось де справді був Синій Птах! Вони віддають його сусідці, а та щиро радіє і йде. Та через деякий час вона повертається з білявенькою дівчинкою — то її онука. Беринго розповідає, що та, побачивши птаха, ожила, почала ходити. Тільтіль

вражений: дівчинка на диво схожа на Душу Світла. Мітіль з ним погоджується. Сусідка штовхає дівчинку в обійми Тільтіля, щоб та подякувала хлопчикові за птаха. Дівчинка розмовляє з хлопцем про те, чим годувати птаха, як утримувати. Тільтіль хоче показати їй щось і простягає руки до горлиці, дівчинка інстинктивно опирається, а горлиця раптом, скориставшись ситуацією, виривається з рук і летить.

Дівчинка ридає, а Тільтіль, втішаючи її, обіцяє зловити Синього Птаха (горлицю). Він звертається також до глядачів зі словами: "Ми вас дуже просимо: якщо хто-небудь з вас її знайде, то хай принесе нам — вона потрібна нам для того, щоб стати в майбутньому щасливими..."

Перекл. з французької С. Грицюка